

Josip Curié

»FUNDAMENTALNA ONTOLOGIJA« ALBERTA VELIKOG

Već sedam stoljeća prati svetog Alberta Velikog zanimljiva povijesna kob. Nema, naime, povjesničara filozofije koji bi mu poricao veličinu: svi ga slave kao mislioca koji je prvi u krilu kršćanstva uspješno razlučio filozofiju od teologije'; svi ga veličaju kao čovjeka koji je definitivno utro Aristotelu put u misaono ozračje Zapada; nadasve pak, svi ga smatraju najzaslužnijim što se u srcu trinaestog stoljeća razvio i zablistao genij Tome Akvinskog... Priznavši tako u jedan glas neospornu Albertovu veličinu, svi povjesničari filozofije smjesta mu okreću leđa te svu pozornost posvećuju isključivo njegovu slavnom učeniku. Svoj postupak opravdavaju tvrdnjom da sam Albert kao polihistor nije nikad uspio razraditi sistemski zaokruženu sintezu svoga znanja. Problem ne bi bio samo u preobilju činjenica i podataka, što ih je čudesnom marljivošću prikupljao, nego i u onoj svetačkoj otvorenosti kojom je razrožne nazore Starine u svojoj misli asimilirao. Na taj način postao je zbilja »Doctor imiversalis« od kojega unutar same dominikanske obitelji potekoše posve suprotne spekulativne struje: jedna — aristotelitička — Tome Akvinskog, a druga — neoplatonička — Ulrika Strasburškog, da ostahh ne spominjemo .. ?

Sigurno je da ovaj sud povjesničara o svetom Albertu nije baš bez temelja. Doista, on svojih vidika nije onako suvislo i pregledno sistematizirao kao što je to slučaj kod Anđeoskog Naučitelja. Ali je podjednako sigurno da sam Albert nije bio bez osebnog, osobnog stava pri umovanju; inače, ne bi tako snažno utjecao na svoje suvremenike

> Osobitom krepčinom ističe tu Albertovu zaslugu B. KALIN, *Povijest filozofije*, Zagreb 1973, str. 73. Na žalost, pisac pretjeruje kad iz Albertova lučenja filozofije od teologije izvodi »najpotpunije izraženo učenje o dvostrukoj istini«... Toj herezi nema kod svetoga Alberta ni traga.

' Usp. F. COPLESTON, *Histoire de la Philosophie*, II, Paris 1964, str. 321.

koji su u njem gledali »čudo, odnosno čudovište svog vremena«, niti bi ga još za života mogli prozvati »Velikim«. Akvinčev učitelj nije bio samo pionir »zlatnog razdoblja« skolastike, preteča koji bi zastao negdje u predvorju; Albert je krepčinom i cjelovitošću svoga shvaćanja bio »epochemachend« — dao je novo, izrazito obilježje sveukupnoj kršćanskoj misli ondašnje Evrope. Usuđujemo se reći da je ključnu ulogu odigrala pri tom prodornost i sveobuhvatnost Albertove *filozofije*. Doduše, upravo pod vidom filozofske sistematike moglo bi se kome pričiniti da sveti Albert nije dovoljno izvoran ni istinski dosljedan. Ovome u prilog kao da govori i sam svetac, kad npr. u svojoj antropologiji veli — da će pri opisivanju duše, kakva je u sebi (i kakva je nakon smrti) slijediti Platona, dok će u opisu sjedinjenja duše s tijelom (za smrtnog života) držati se Aristotela. Značajno je da nijedan povjesničar filozofije nije svetog Alberta zbog ovakva postupka prozvao eklektikom; u stvari, on nije ni bio eklektik. Akvinčev je učitelj veoma dobro uvidio da Platonov i Aristotelov filozofski sistem — kraj svih svojih istinitih navoda — nisu još sva istina: nijedan, naime, nije sposoban da svojom pojmovnom sistematikom iskaže svu stvarnost, bez zaostatka. Načelno je stoga potrebno da se čovjek uspne i nad Platona i nad Aristotela i nad sve druge sisteme ako želi doseći pravo bilo stvarnosti i naslutiti istinu u cijelosti: »quia non perficitur homo in philosophia nisi ex scientia duarum philosophiarum, Aristotelis et Platonis« ...» Možda i veličina Tome Akvinskog kao filozofa leži prije svega u tom što je ostao vjeran ovom nadahnuću svoga učitelja: znao je, naime, i u najizričnijim svojim aristoteličkim stavcima umovati kao izrazit platoničar.«

Nije moguće u okviru jednoga predavanja iznijeti na vidjelo cjelinu Albertovih filozofskih nazora; uostalom, za taj posao treba još mnogo, mnogo predradnji... Mi ćemo se zadovoljiti s onim čemu smo zasad jedino donekle dorasli: pokušat ćemo da u glavnim crtama orišemo Albertov pristup k bitku. Budući da se radi ne samo o nekom više-manje zanimljivom problemu, nego o središnjem misteriju metafizike, neće nas ovako sužen izbor tematike razočarati. U isti mah, imat ćemo kroz ovaj temu priključak na valjda najizvikaniju problematiku suvremene filozofije. Poznato je, naime, kako se pred pedesetak godina Martin Heidegger proslavio famoznom tvrdnjom da je u evropskoj filozofiji sve tamo od Heraklitovih vremena vladala zaborav bitka, »Seinsvergessenheit« ...⁷ Koliko je u toj Heideggerovoj izreci bilo kritike i predbacivanja, a koliko opet solidne erudicije i uvidavnog analiziranja činjenica.

⁷ Tako piše ULRIK STRASBURŠKI, *Summa de bono* 4, 3, 9: »prodigium et miraculum nostrae aetatis«. Navodi F. COPLESTON, nav. mj., str. 321.

* ALBERT VELIKI, *Summa theologiae* II, tr. 12, qu. 69, ra. 2, a. 2 ad 2. (Izd. A. Borgnet, B 33, 16 b.)

⁷ ALBERT VELIKI, *Opera omnia XVI, Metaphysica* (izd. B. Geyer) I, 5, 15. (89, 85—87.)

⁷ Usp. A. BREMOND, *La Synthèse thomiste de V acte et de l'idée*, u *Cregorianum* 12 (1931) 267—283.

⁷ M. HEIDEGGER, *Einführung in die Metaphysik*, Tübingen 1953, Str. 15.

teško je ustanoviti«; značajno je da, izuzevši Maxa Miillera», nijedan ugledniji pobornik suvremene metafizike nije prihvatio Heideggerovu tezu o »zaboravi bitka«." Dapače, našlo ih se prilično koji su protiv nje ustali i sustavno je pobijali." Katolički mislioci, slijedeći ponajviše E. Gilsona², spočitavali su Heideggeru da u sistemu Tome Akvinskog ne vlada nikakav »zaborav bitka«, nego baš naprotiv — bitak je kod njega istaknut kao srž ontološke metafizičnosti. Vrijedan doprinos u ovom istraživanju dao je i naš zemljak o. Hadrijan Borak svojim studijama u reviji »Laurentianum« ... Međutim, sve je nadmašio talijanski tomist C. Fabro, koji u dvadesetak većih ili manjih studija toliko ističe originalnost Akvinčeve zamisli o bitku te sam Andeoski Naučitelj postaje nekako »Heidegger prije Heideggera«.¹

Smatramo da je u svemu ovom umjesno kloniti se paušalnih sudova. Pretjerano je tvrditi da nijedan filozof, od Platona do Husserla uključivo, nije svog pogleda upravljao prema bitku. Isto tako, pretjerano je veličati svetog Tomu kao jedini izuzetak u sistematiziranju ontologije, ukoliko bi svi mislioci i prije i poslije njega robovali plitkom esencijalizmu ... Dovoljno je baciti jedan pogled u Albertove komentare Metafizike ili spisa De Causis da bi se čovjek uvjerio o protivnom. Akvinčev je, naime, učitelj gotovo izjednačen sa svojim slavnim učenikom što se tiče pristupa k bitku. Svatko se može uvjeriti kako najbližavije i najsmionije formule kojima Toma karakterizira bitak potječu zapravo od Alberta: one su jeka, i to doslovna jeka Albertova pisanja i naučavanja. Zacijelo, sveti Albert nije dogotovio cjelovitu jednu »metafiziku bitka«; koliko znamo, nešto takvo nije napisao ni Toma Akvinski, a ni M. Heidegger. Ovaj posljednji otvoreno je govorio da vrijeme još nije dozrelo za pisanje takvoga djela; želio je samo jedno — da od svoje strane učini predradnju, tj. da stvori »fundamentalnu ontologiju«. Na žalost, do kraja svog dugog života ni te predradnje nije dovršio: zato mu je i prvotni spis »Sein und Zeit« ostao nezaključen, torzo ...

Što se tiče Alberta Velikog, on je za svoje prilike i u svojoj povijesnoj situaciji uspio razraditi svojevrsnu »fundamentalnu ontologiju«. Ne baš izrazito »fenomenološki«, kako ju je nakon Kierkegaarda i Husserla priželjkivao Heidegger; Albert je k bitku pristupao »legomenološki«,

^s Usp. A. KELLER, *Sein oder Existenz*, München 1968, str. 8, bilj. 21.

¹ Usp. R. WISSER (izdavač). *Klassische und moderne Metaphysik*, Ein philosophisches Symposium, Tübingen 1960, str. 314.

² »Veoma trijezan sud iznosi E. CORETH, *Metaphysik* (2. izdanje), Innsbruck 1964, str. IIS—119. s bilježkom br. 34.

³ Sustavno pobija Heideggerov nazor WOLFGANG DE BOER, *Heideggers Missverständnis der Metaphysik*, u časopisu: *Zeitschrift für philosophische Forschung* 9 (1955) 500—545. S katoličkog stanovišta jednako su nastupili J. Möller, G. Siewerth, J. B. Lötze, B. Lakbrink i drugi ...

⁴ Ključnu svoju tezu o tomizmu iskazao je E. Gilson još 1944. godine slijedećim riječima: »En tant que métaphysique de l' exister, le thomisme n' est donc pas aussi une philosophie existentielle, il est la seule.« Usp. E. GILSON, *Le thomisme* (6. izdanje), Paris 1965, str. 448. Opširan povijesni dokaz iznio je napose u knjizi: *L' être et l' essence*, Paris 1948. (2. izd. 1962.).

⁵ Usred mnoštva napisa vrijedno je istaknuti C. FABRO, *Actualité et originalité de l' essence» thomiste*, a časopisu: *Revue thomiste* 64 (1956) 240—270, 480—507.

kroz govornu analizu svog vremena — »per viam praedicationis«¹ što baš i nije posve tuđe analitičkoj metodi naših dana. Poznato je da sam Heidegger nije zastao pri jednom jedincatom zamišljanju fundamentalne ontologije: u prvo doba shvaćao ju je kao »otkopavanje bitka« (Entbergung des Seins) ispod naslaga regionalne ontologije, da bi kasnije — nakog svog »obrata« (Kehre) — tražio od nje »instrumentar« za postavljanje pitanja o bitku, neke vrste prolegomena svake buduće metafizike, kako bi to rekao Kant.i« čini nam se da je Albert Veliki, u razmjerima svoga vremena, udovoljio tražbini i ranog i kasnog Heideggera. Nije se doduše služio izrazom »ontološka diferencija«, kojim se poslije Heideggera toliki bombastično razbacuju; nu tko bi mu zbog toga predbacivao zaborav bitka, pokazao bi samo jedno: vlastitu svoju ontološku ignoranciju.

1. *Fundamentat bića u bitku*

U ranom srednjem vijeku filozofija je bila izrazito školska disciplina. No i u ondašnjim školama bila je skućena samo na Logiku, koja se — prema Kasiodorovu programu — predavala unutar »triviuma«, uz bok s retorikom i gramatikom. Nema sumnje da je ovaj filozofski minimalizam nemilo tištio sve poletnije i spekulaciji sklonije duhove, jer im je manjkalo prostora za slobodno bujanje misaonosti. Zato je prodor Aristotela na Zapad u trinaestom stoljeću značio i pod ovim vidikom silnu novost i pravo oslobođenje duha: sustavna podjela znanosti na Fiziku, Matematiku i Metafiziku raširila je upravo unedogled horizont filozofiranja i pružila platformu ne samo za pisanje komentara nego i za izgradnju velebnih sinteza. Sveti je Albert u ovom pogledu bio dijete svog vremena: spremno je prihvatio Aristotelovu sistematizaciju znanosti i u školskom joj radu otkrivao didaktičku podzidu. Prema njemu, najbolje je studij započeti »onim što možemo zamijetiti i osjetom i maštom i umom, da onda predemo na predmete koje dokućuju tek mašta i um, ostavivši za konačnicu ono što je dostupno jedino umu«.!² Spretno je, dakle, mladim ljudima najprije izložiti prirodne znanosti, potom matematiku i, na kraju, metafiziku. Što se ove posljednje tiče, od starine su joj bila pridavana razna imena; Albertu je nekako bilo najdraže ono kojim se služio već Aristotel — naime: »prima philosophia«. U ovom je nazivu razabirao svetac primarnu značajku metafizike u odnosu na druge znanosti, fiziku i matematiku, nu povrhu toga kao da je kroz termin »prima philosophia« prosijavao i sam temelj, koji metafizici jamči njezinu autonomiju pri suočenju s crkvenom teologijom. Ovo je na-

¹ TOMA AKVINSKI, *In VII Met.*, n. 1287.

² Usp. O. PÖGgeler, *Sein als Ereignis*, u časopisu: *Zeitschrift für philosophische Forschung* 13 (1959) 597-632, napose str. 624.

ALBERT VELIKI, *Physica I*, 1, 1. (Opera omnia, Borgnet, 3, 4 a).

³ Usp. G. WIELAND, *Untersuchungen zum Seinsbegriff im Metaphysikkommentar Alberts des Grossen*, Münster 1972, str. 48, bilj. 8.

dasve značajan element u Albertovoj sistematizaciji znanja uopće i filozofije napose.

Nema sumnje da je Albert Veliki promicao fiziku i matematiku kao malo koji od njegovih suvremenika. Iz njegova je mentaliteta potekla i smjernica, koju cijelom Redu propovjednika dade general Humbert de Romanis napisavši: »Laxandae sunt habenae circa studium huiusmodi.«¹ Međutim, koliko god Albert skrbio da ove znanosti ne trpe od tijesno postavljenih uzda, uvijek ih je podređivao metafiziци: ne samo stoga što imadu djelomičan uvid u stvarnost², nego napose zato što svojih preduvjeta i osnovnih načela nisu kadre dokazati, nego ih naprosto pretpostavljaju. »Non enim possunt stabihri et fundari ab ipsis...«²⁰ I fizika i matematika moraju od metafizike preuzeti istinu da stvarnost jest, da je čovjek sposoban tu stvarnost doumiti, kao i cijeli niz temeljnih principa umovanja koji reguliraju svekoliko znanstveno istraživanje. Na taj način metafizika pruža temelj svim ostalim znanostima, a sama ne traži sebi temelja drugdje nego refleksivno stoji u vlastitoj domeni: »fundat omnium scientiarum subiecta et passiones et principia, non fundata ab aliis.«²¹ U tom smislu zbilja je »prva filozofija«; bez nje čovjek ne bi nikad ni u kojoj znanosti mogao ništa kao istinito i sigurno spoznati. Ali se iz ovoga njezina povlaštenog položaja ne smije zaključivati da bi sve ostale znanosti bile samo subalteme podvrste, izvedenice iz metafizike: prva filozofija ne potapa u sebi ni fiziku ni matematiku, nego baš, naprotiv, njihove raznovrsne ogranke utemeljuje i njihovu samosvojnost zahtijeva. Korijen za ovo treba tražiti u različnom formalnom objektu metafizike, s jedne strane, a svih drugih znanosti, s druge strane. Iz ovoga korijena potječe i različnost u metodi istraživanja i razlika u samom njihovu dokaznom postupku. Kratko i jasno: prva filozofija nije »genus«, pod kojim bi se — kao »species« — nalazile druge znanosti. Ona im je životno imanentna, ali u isti mah transcendentna, jer se ne kreće po njihovu formalnom kolosijeku u otkrivanju stvarnosti.²²

Ovim metodološkim napomenama nismo se udaljili od glavnine našeg istraživanja. Albert Veliki odlučno se držao reahstičkog načela svog vremena: »Eadem est dispositio rerum in esse sicut in cognitione.«²³ Formalni odnosi među pojedinim znanostima nisu spekulativne »kule u zraku«, nego nam otkrivaju zbiljsku strukturu stvarnosti. Prema Albertu, pojedinačne znanstvene discipline istražuju »passiones rerum«²⁴ i tako nastoje *definirati* stil bivovanja pojedinih bića. Metafizika, međutim, ne zapinje u tim konkretizacijama nego svu pozornost poklanja

¹ Ovu smjernicu navodi M. D. CHENU, *Das Werk des hl. Thomas voti Aquin*, Heideberg-Köln 1960, str. 230, bilj. 2.

²⁰ Glavne tekstove navodi G. WIELAND, *Untersuchungen*. . . , str. 49—53.

²¹ ALBERT VELIKI, *Metaphysica* I, 1, 1 (2, 82—84).

²² ALBERT VELIKI, nav. mj., (3, 19 sq).

²³ ALBERT VELIKI, *Metaphysica* IV, 1, 1 (162, 38—41).

²⁴ TOMA AKVINSKI, *Summa theologica* 1—2, 3, 7 c.

²⁵ ALBERT VELIKI, *Metaphysica* I, 2, 2 (19, 66—70).

središnjoj činjenici — ukoliko sva bića naprosto jesu. Njezina je domena »esse rerum«.25 Zato je prva filozofija, u nekom smislu, konkretnija od svih drugih znanosti: one su apstraktivne, jer se gube u opisima partikularnih kategorija bića, dok metafiziku zanima izvorna srž koja *fundira* i sve kategorije i samo biće kao takvo. A to je »e s s e«, bitak ... Tako izlazi na vidjelo i primarna zadaća metafizike: ne ide ona za opisivanjem, kakvi su predmeti, nego ponire u njihov temelj, fundament, po kojem predmeti jesu. Na ovo bi trebalo da nas podsjeća samo ime »prve filozofije«: kao »prva«, ona ne definira, nego fundira...

Fundamentalnost, dakle, spada na sam početak metafizičkog vimo- vanja: treba fundirati sveukupno čovjekovo znanje razotkrivajući fund- ament bića u bitku... Ono prvo uviđao je već Aristotel slavnim zah- tjevom: »Anagke stenai« — treba u svemu raščlanjivanju, dokazivanju i samom pojmovanju negdje stati pa od nečeg kao prvog početi. Ali se Aristotel, skučen svojim logikalnim formalizmom, nije probio do drugog vidika Albertove fundamentalke: nije razabrao da se kvidiativne »pas- siones rerum« fundiraju u dinamičnom »esse rerum«, koji ih transcen- dira i svojom imanentnom aktualnošću ništavilu suprotstavlja.

Kroz ovo otkriće prve filozofije u njezinoj radikalnosti i funda- mentalnosti osmjehio se sveti Albert da filozofiju sustavno razluči od teologije i zajamči joj istinsku samosvojnost. Kao vjeran sin Crkve, on je vjerovao da adekvatan iskaz o smislu života i svekolike stvarnosti može dati jedino teologija u ozračju Objave. Međutim, fundamentalizam prve filozofije otkrio mu je da čovjek, ne pozivajući se na podatke iz Objave, može i mora imati mogućnost da svoje iskustvo, iskustvo svi- jeta i života, suvislo izartikulira u jednoj refleksivnoj sintezi: ona će, držeći se ključnog uvida u bitak — »esse rerum«, naznačiti put prema Bogu kao Stvoritelju stvarnosti, dok će teologija polazeći od Boga-Ob- javitelja svemu davati nov, preobražen smisao... Ne smije nas začu- diti što Albert u svom pionirskom nastojanju nije do u potankosti razradio domet filozofskog umovanja: njemu je u prvom redu bilo stalo do toga da izvede načelnu samosvojnost prve filozofije te kroz nju osigura samostalnost filozofiranja sučelice teološkoj misli. Možda je on u ovom pogledu bio donekle sretnije ruke negoli sv. Bo- naventura i sam sv. Toma. Njih je naime dvojicu zapljusnuo polemički val — ukoliko su bili prinuđeni da se bore protiv heretičkih tumačenja aristotelizma, počevši od Davida de Diñando pa do Sigerà Brabantskog; doista, trebalo je suzbijati ove latinske veroiste koji su svojim zabluda- ma bili najgora anti-reklama protiv uvođenja Aristotela na Zapad. Nu Albert, daleko od Pariza, bio je daleko i od veroističkih polemika. Dubokom i krepkom staloženošću proklamira svetac da je moguće i da je potrebno razrađivati jednu samosvojnu, aristotelistički nadah- nutu filozofiju. Glavne će protivnike u ovom pogledu imati među svo- jom redovničkom subraćom, kojima je »Studium Philosophiae« značio pogibelj za vjeru. Nošen svetačkom revnošću, Albert neće tih kućnih dušmana obrađivati baš u rukavicama: »Quamvis quidam nesciimt, om-

²⁵ ALBERT VELIKI, *Melaphysica* I, 1, 1 (3, 3): »esse simplex et impartibile. . . prout est prima effluxio Dei et creatura primum.«

nibus modis volunt impugnare usum philosophiae, et maxime in Praedicatoribus, ubi nullus eis resistit, tamquam bruta animalia blasphemantes in iis quae ignorant.»¹» Tko god zna povijesno misli i tko god u povijesnoj perspektivi procjenjuje važnost Albertova otkrića o samosvojnosti filozofije, neće mu zamjeriti što konzervativne ignorante svoga doba i svoga Reda naziva njihovim pravim imenom.

2. Fundamentalno pitanje o bitku

Krepke riječi, kojima je sveti Albert udario na neuidavne suvremenike i jednako neuidavnu subraću, pokazuju još jednu izrazitu crtu njegova umovanja: on nije u svom filozofskom radu nikad bio hladan, indiferentan spekulativac, nego je u filozofiranju unosio sav svoj osobni etos... Na taj način svetac je već unaprijed pobio poznate Heideggerove tirade o nemogućnosti »kršćanske filozofije«.2' Prema Heideggeru, naime, kršćanin ne može sa svom ozbiljnošću postaviti nijedno fundamentalno pitanje o filozofiji jer, kao vjernik, smatra da posjeduje gotova rješenja za sve životne zagonetke: kršćanin može samo glumiti da filozofira, ništa više... Međutim, sveti Albert nije simulirao, nije glumio. On je morao i te kako ozbiljno, životno umovati da bi filozofiji osigurao »građanska prava« u krugu crkvenih znanosti. Pri tom nije bio strančar, koji bi pošto-poto želio zadobiti prevlast u nekoj domeni, nego je svetački i apostolski skrbio da istina iziđe načistac i oslobodi sputane duhove: »quomodo se habeat veritas rerum«..

Umjesno je da ovdje naglasimo, kako Albert nikad nije bio samo »scriptor« — puki prepisivač tuđih izreka; nije bio ni »compiler« — spretan slagar pojedinih nazora iz ostavštine raznih mislilaca; dapače, za razliku i od samoga Akvinca, svetac nije bio ni »commentator« u strogom smislu te riječi — tj. nije išao za tim da Aristotelovu ili bilo čiju misao iskaže u njezinoj izvornosti, čuvajući je od vlastitih dometaka i natruha. Prema svjedočanstvu Rogera Bacona, Albert je uvijek i posvud bio »auctor« — čovjek koji je u *svojim* spisima izlagao *svoje* misli i stoga odgovorno stajao pozadi svakog *svojega* retka..29 On je u tom duhu mogao na knjigu »Lambda« iz Aristotelove Metafizike nakalamiti Proklov »Liber de Causis«, kao da bi se radilo o jednom te istom djelu jednoga te istog pisca; nitko još nije Alberta zbog toga proglasio nekritičnim. Njegov, naime, etos filozofiranja razot-

¹ ALBERT VELIKI, *In epistolam Dionysii*, Opera omnia (B 14, 910). Nodi G. WIELAND, *Untersuchungen*. . . , str. 14, bilj. 38.

² Usp. M. HEIDEGGER, *Einführung in die Metaphysik*, Tübingen 1966, str. 6.

²⁹ Izraz je preuzet od TOME AKVINSKOG, *In I. De Caelo, lect. 22*; usp. *Summa theologiae* 1, 107, 2 c sub tinem.

³⁰ E. GILSON, *La Philosophie au Moyen Age*, Paris 1925, str. 165—166, navodi zanimljivo svjedočanstvo ROGERA BACONA, *Opus tertium*, ed. Brewer, c. 9, str. 30: »Iam aestimatur a vulgo studentium et a multis qui valde sapientes aestimantur et a multis viris bonis, licet sint decepti, quod philosophia iam data sit latinis, et completa et composita in lingua latina, et est facta in tempore meo et vulgata Parisiis et pro auctore allegatur compositor eins. Nam sicut Aristoteles, Avicenna et Averroes allegantur in scholis, sic et ipse.«

kriva da je vrijedna pažnje samo istina — »veritas rerum«, dok Aristotel kao Aristotel ostaje u sjeni. Drugi pisci XIII. stoljeća nisu tako postupali. Prije Alberta komentirala su Metafiziku barem dva skolastika: Roger Bacon, za vrijeme prvog svoga boravka u Parizu, i Adam Bocfelds, magister artium iz Oxforda.⁵ Nakon Alberta komentirat će Metafiziku Akvinac i brojni drugi lektori po evropskim školama. Svi će oni, s više ili manje umješnosti, literarno egzegetirati Stagiritov tekst. Nasuprot njima, Albert ne egzegetira, nego parafrazira, tj. ne drži se ropski tuđega slova, nego svojim riječima produbljuje svoju misao. Iznimku predstavlja jedino Albertov komentar Politikesi, ⁶ kojem svetac nije vidio kako bi davne Aristotelove nazore pretočio u srednjovjekovnu problematiku: zato ih kao »commentator« trijezno egzegetira. No u drugim spisima, uvijek i posvud, Albert je »auctor«.

Ovo treba da ima na umu tko god proučava svečev pristup bitku u okviru fundamentalnog ontološkog pitanja. Vjeran Aristotelu, Albert obilježava istraživačko područje prve filozofije starinskom formulom: »ens qua ens«, biće kao takvo ... No u svečevu kontekstu ima ova formula zaseban, životni prizvuk. Mogu je nebrojeni naraštaji i prije i poslije XIII. stoljeća smatrati vrhuncem apstraktnosti i apstruznosti, kod Alberta izričaj — »ens qua ens« — naznačuje da prva filozofija mora iznijeti na vidjelo *šta je ono što stvarnost čini stvarnom* .. Nešto konkretnije jedva bi se moglo zamisliti! Smatramo da ni sam Heidegger pitajući: »Was ist das Sein des Seienden?« nije nadvisio ni dubinu ni konkretnost ovog starinskog pitanja. Samo se on, na žalost, sve do groba tragično vrtio u krugu Leibnizove dileme o bitku i ništavilu, dok je sveti Albert i u ovom pogledu mogao naći izlaz i krenuti prema rješenju.

Bilo je dosta mislilaca koji su u XIII. stoljeću rješavali status prve filozofije. Neki među njima, zadojeni augustinizmom, smatrali su da stvarnost čini stvarnom Onaj u kojem živimo, mičemo se i jesmo. Bog.. Drugi, skloni averoizmu, tvrdili su da namjesto Boga treba proučavati »četiri uzroka« — materijalni, formalni, tvorni i svršni, u čemu bi se onda iscrpio metafizičko umovanje⁷ Albertu se nije svidalo ni prvo ni drugo rješenje, jer utiru put bilo panteizmu bilo agnosticizmu: »ad multos deducunt errores«.⁸ Prema njemu, ono što stvarnost čini stvarnom jest bitak, »esse«. Imajući to u vidu, prva filozofija ne zapinje u transfizici averoista, a ne zalijeće se ni u mistiku augustinaca; usredotočena na bitak, prva je filozofija uistinu i onto-logija i metafizika, bitno razhčna od iskustvenih znanosti i od same teologije.

Preostaje ipak pitanje: što je taj zagonetni bitak, što je »esse«? Albertov je odgovor lapidaran: »prima rerum creatarum« — prvo što je

⁵ Usp. A. ZIMMERMANN, *Ontologie oder Metaphysik*, Leiden—Köln 1965, str. 125.

⁶ U tom smislu piše G. G. MEERSSEMAN, *Introducilo in opera omnia*, 72 sq., (Brügge 1931).

⁷ Usp. A. ZIMMERMANN, *Ontologie oder Metaphysik*, str. 88.

⁸ Augustinska i averoistička shvaćanja pregledno iznosi A. ZIMMERMANN, nav. dj., str. 105—108.

⁹ ALBERT VELIKI, *Melaphysica I*, 1, 2 (3, 35-80).

¹⁰ ALBERT VELIKI, nav. dj., (5, 47—49): »Sed ego tales convenientias in scientiis abhorreo, eo quod ad multos deducunt errores.«

Bog uopće stvorio.³⁶ I kod Akvinca susrećemo istu tvrdnju, nešto rjeđe i čednije nego u njegova učitelja." Sam Aristotel nije joj se nikad ni slutnjom približio; ali Proklov spis »Liber de Causis« veli to doslovce[^] i taj će »aksiom« biti mnogo rabljen u kmgju Albertovih pristaša. Ipak, Albert će se pobrinuti da u njemu ne bude Proklova emanatizma, koji je ostavio dosta traga u »Liber de Causis«. Svetom je Albertu nadasve stalo da »esse« kao prvi od Boga stvoreni učinak odredi u odnosu prema Stvoritelju, a potom smjesta i u odnosu prema pojedinim stvorovima u kozmosu. U odnosu prema Bogu, stvoreni je bitak »drugotan«, »bitno različan od Božanskog«, obilježen relacijom prema Stvoritelju i prema ništavilu, iz kojeg je ponikaos"; kao takav, ima on još nešto analogije s Bogom, ali mu je ta sličnost gotovo na rubu ekvivokacije.*" S druge strane, u odnosu na pojedina stvorena bića, bitak je — prema Albertu — realno i realizatomo počelo koje zalazi u sve stvari bez iznimke, ali ne u stilu logikalnih kategorema (kao što su rod, vrsta, vlastitost i slično), nego kao akt po kojemu svaki stvor uistinu jest.*" Može se dakle reći da bitku pripada prioritet u pogledu konkretnih stvorenja, ali ne tako kao da bi Bog najprije stvorio »esse«, bitak, a onda iz te sirovine mijesio sva moguća bića, »entia«. Ne radi se, naime, ni o kakvoj kronološkoj prednosti; uostalom. Starina je složno držala da u ovom pogledu prvo, tj. najprije stvoreno biće jest najuzvišalji Anđeo na nebu.*- Što se tiče bitka, Albert je u njem gledao počelo, a ne cjelovito nekakvo biće; zato bitak ne može postojati ni prostorno izvan predmeta, ni vremenski prije predmeta koji je tim aktom ostvaren. Prioritet bitka treba uzeti u čistoj ontološkoj perspektivi: on je primordijalan element u konstituciji stvora, na koji se terminira Božje Stvaralaštvo tako da sve druge oznake u bićima nadolaze naknadnim podešavanjem: »non per creationem, sed per informationem«.*^ Zato nas k bitku ne vodi ni logikalna dedukcija ni fizikalna indukcija; otkriti ga može jedino metafizička raščlamba — »resolutio« — koja po Aristotelovu receptu dalje ni ne može poći: »semper stabit resolutio in esse«.**

Sa svim ovim izlazi na vidjelo da stvorovi nisu niti ne mogu biti jednostavni poput Boga, nego su vazda složene naravi: »compositi-one constituuntur in esse«.*« Fundamentalnu ulogu u njihovu kompo-

" ALBERT VELIKI, *De causis ei processii universitatis* II, 1, 7 (B 10, 445).

" TOMA AKVINSKI, *Contra Gentiles* 1, 68; *De Potentia* 3, 4 c; 3, 7 ad resp.

" Usp. A. PATTIN, *De hierarchie van het zijnde in het »Liber de Causis«*, u časopisu: *Tijdschrift voor Philosophie* 23 (1961) 142. Kad velimo da se radi o »Proklovu« spisu, ne želimo ustvrditi da bi mu Proklo — osobno — bio pisac, nego samo da je djelo pisano u duhu Proklove .ikolc. Pattin je uspio pronaći 92 rukopisa »Liber de Causis« iz srednjt,,a vijeka.

>• ALBERT VELIKI, *De causis*. . . II, 1, 18 (B 10, 463 b).

>' ALBERT VELIKI, *Metaphysica* I, 1, 3 (5, 61—66).

" ALBERT VELIKI, *Metaphysica* VII, 5, 9 (387, 49).

" Usp. *Liber de Causis*, izdanje Pattin, str. 183.

" ALBERT VELIKI, *De causis*. . . II, 1, 17 (B 10, 461 b).

" ALBERT VELIKI, *De causis*. . . , nav. mj.

ALBERT VELIKI, *De causis*. . . . nav. mj.

niranju ima bitak koji je i sam stvoren i za sve iskonski jedan."« Zbog toga je on sveopći i sveobuhvatan: »latissimae universalitatis est«¹, prema Albertovu pisanju. Nu i opet se treba prisjetiti: nije to općenitost puke apstraktne zamisli u našoj glavi, nego općenitost bujne dinamike koja svu stvarnost čini stvarnom. Pojedina individualna bića proviru iz ovoga akta poput modifikacija iz jednoga iskonskog gejjira. Ona se drže na okupu, ali ne samo izvana — ukoliko bi ih svemir držao u sebi kao ptice u krletki, nego sva stvorenja realizacije su jednoga te istog akta, što znači da među njima ne vlada samo »unio« već istinska, ontički utemeljena »unitas« — kako to Albert smiono izriče: »unitas multorum ad unum respicientiuma.«² Prema njegovu shvaćanju, stvoreno je biće zapravo bitak, stegnut, stisnut u nekoj određenoj mjeri: »esse contractum ad hoc vel illud.«³ Veća ili manja mjera te kontrakcije označuje također viši ili niži stupanj bivovanja. Zato svetac luči — »esse superius« kod Anđela, »esse inferius« nebeskih tjelesa, »esse infimum« zemaljskih predmeta i, konačno, »esse subinfimum« Aristotelove pramaterije." Ali uvijek i posvud dominira »esse«, bitak. Zbog njega je prva filozofija kadra da stvorenu stvarnost u svoj njezinoj šarolikosti obuhvati jedinstvenim pogledom: to je njezina domena istraživanja, njezin »subiectum« — u Albertovoj terminologiji, što se tiče Boga, On je prvog filozofiji prisutan samo kao »Ouaesitum«, samo kao Termin ljudskog teženja i traganja: ona se prema Njemu propinje, ali nema nade ni mogućnosti da bi Ga ikad svojim formalnim objektom obujmila... Na taj način Albertova »fundamentalna ontologija« jest i ostaje »une philosophie ouverte«, otvoren metafizičlci sistem, u kojem svetac pokazuje izvanredan smisao i strahopočitanje za domenu Svetog, za domenu Božanskog. Kasnije će u dekadentnoj skolastici, a napose kod Christiana Wolfa, ovaj smisao za Božju Transcendenciju iščeznuti; tako će se pojaviti ontologije zatvorenog tipa koje neuvidavno samog Boga sputavaju pod apstraktnu kategoriju »ens ut sic« ...

3. *Fundamentalne dimenzije bitka*

Prilično lijepo zvuči kad reknemo: bitak biću daje bićevitost, bitak stvarnost čini stvarnom ... No što se krije pozadi ove zvučne formule? što bitak zbiljski pruža biću, dok ga realizira?!⁴ Sveti je Albert nastojao

" ALBERT VELIKI, *De causis*. . . , nav. mj.: »Esse ergo et creatum est et primum est.«
 <• ALBERT VELIKI, *De causis*. . . , II, 1, 18 (B 10, 464 b).
 " ALBERT VELIKI, *Metaphysica I*, 1, 3 (5, 66).
 ALBERT VELIKI, *Metaphysica I*, 1, 1 (3, 1[^]).
 « ALBERT VELIKI, *De causis*_____II, 1, 7 (B 10, 445 a).
 =' ALBERT VELIKI, *Metaphysica I*, 1, 2 (4, 39): »Nilil idem quaesitum est et subiectum in scientia aliqua. . .«
 " ALBERT VELIKI, *De causis*. . . , II, 1, 17 (B 10, 461 b) oJtro luči »esse« od pojedinačnih stvari — »rese, koje iz njega proizlaze u svojoj složenosti: »secundum viam compositorum procedunt ab ipso«. . . Naznačivši da je »esse unicus et simplicius, et per consequens universalis et latius omnibus entibus se sequentibus« (B 10 , 463 b), Albert se u dovoljnoj mjeri ogradio od »postvarenja« samoga bitka.

da u ovom pogledu rekne nešto stvarno, što neće biti samo »flatus vocis.« Ali je bio svjestan systemske poteškoće, koja stoji na putu svakom govorenju o bitku: prvi, naime, element **u** stvorenjima toliko je izvoran da mu ne možemo dati ni definicije ni opisa, ni tmnačenja ni bilo kakve oznake kojom bismo ga pojasnili, što god zamislimo ili pojмимо, sve će to biti uže od bitka i tamnije od bitka.⁵³ Drugim riječima: nemoguće je onako obrađivati bitak kao što fizikalne znanosti rišu elemente iz prirode. One lako u tim predmetima otkrivaju »diversum praedicabile«, određenje koje im pristaje a nije s njima posve istovjetno; pomoću tih određenja mogu onda znanosti svoje elemente klasificirati i kategorizirati, mogu ih pojašnjavati.⁵⁴ Bitku bismo, međutim, kao »diversum praedicabile« morali suprotstaviti jedino nebitak, ništavilo; ali s tim pseudopredikatom nitko se neće probiti ni do kakve jasnoće...

Ova systemska poteškoća nije ipak tako nepremostiva kao što u prvi mah izgleda. Njom je zapravo rečeno samo jedno — da u srcu fundamentalne ontologije nije moguće rabiti metodu pozitivnih znanosti. Metafizičar je dakle dužan da, umujući o bitku, ostane sebi dosljedan i drži se svoje refleksivne »resolutio«. Zacijelo, bitak izmiče formalnom pojmovanju i definiranju; sa svim tim nije u sebi mutan, neproziran ili bez sadržaja, nego nosi u svom krilu bujnost svekolike prirode! što god se u stvarnosti dešava, na bitku se dešava, kroz bitak se dešava. Njegova su to, dakle, zbivanja — »accidentia«, kako veli sveti Albert, odnosno »passiones«.«⁵ Ponirući stoga refleksijom **u** samo bivanje, mi razabiremo iskonske dimenzije bitka.

Ovdje ćemo postupiti donekle izbirljivo, tj. iz nepreglednog mnoštva tekstova u kojima Akvinčev učitelj rabi termin »esse« — a rabi ga doista do skrajnosti raznoliko, probrat ćemo neke skupine koje služe našoj svrsi; ostale tekstove, makar bili i te kako brojni, ostavit ćemo netaknute i neiskorištene. Dosad, uostalom, još nije napisana studija, monografija, koja bi skladno i suvislo ujedinila sve Albertove izjave o bitku; poput drugih, i mi stoga postupamo eklektički...

Na prvom mjestu vrijedno je istaknuti tekstove koji su »crux albertinismi«. U njima svetac povezuje bitak s raznim *formama* u stvarnosti. Izraz »forma« rabi Albert veoma rado u svojim raspravama »de universalibus«⁵⁶; ali nadasve često dolazi mu termin »forma« pod pero dok izlaže platonsku i aristoteličku antropologiju." Gotovo uvijek uz formu spominje on i bitak, »esse«, ali mu ni bitak ni forma nemaju vazda isti smisao. Jedanput se radi o duši — »forma partis« — drugi put o naravi čovjekovoj — »forma totius«; jedanput »esse« prethodi formi, drugi put istječe iz nje. Svetac, naime, govori čas u logičnoj, čas opet u ontološkoj perspektivi. Zato su mu tekstovi ponegdje pravi

↳ ALBERT VELIKI, *Metaphysica* V, 1, U (233, 55—59).

" ALBERT VELIKI, *Metaphysica* IV, 1, 2 (162, 82—163. 2).

" ALBERT VELIKI, *Metaphysica* IV, 1, 2 (163, 9—12).

Usp. G. WIELAND, *Untersuchungen*. . ., str. 41—46.

" Usp. L. B. GEIGER, *La vie — acte essentiel de V âme, V esse — acte de V essence, d'après Albert-le-Grand*, Montréal-Paris 1962, str. 103 si.

labirint, iz kojega nije lako izići bistre glave... Ne treba da se u tom labirintu predugo zadržavamo, nego istaknimo sigurnu činjenicu koja vrijedi za sve Albertove izjave bez iznimke: forma je kod njega uvijek »ratio praedicabilitatis«⁵⁸, ili slikovitije — »imago luminis«.⁶⁰ Neki pisci, prema Albertu, izvode termin »forma« iz latinskog izričaja: »foris manens«⁶¹; žele reći da je formi od iskona prirodno da bude izvan materije, izvan tog elementa koji stvarnost zamračuje. U svakom slučaju, forma igra svijetlu ulogu unutar bića: ona stvarnost čini spoznatljivom, ona daje da predmete mogemo pojmovati.⁶² Samo, i to treba naglasiti, ljudski um ne posjeduje nijedne urođene forme u sebi; a do Božjeg Uma, u kojem su sve oduvijek pohranjene, kao stvorovi i smrtnici nemamo izravnog pristupa. Forme su nam stoga pristupačne jedino u prirodi, gdje ih aktualizira bitak, »esse«. Zato nam kroz njihovu luminoznost prosijava sam bitak svojom suvislošću: »esse nihil aliud est nisi diffusio in eo quod est actu existens«.^{e2}

Na osobit način vrijedi ova tvrdnja za tzv. *supstancijalne forme*, kojima sveti Albert pridaje naročitu važnost.⁶³ Kao aristoteličar, priznaje on nepregledno mnoštvo akcidentalnih formi u stvorovima; ali smjesta napominje da nije moguća prava znanost o akcidentima — kad su im forme tako nesamostalne i prevrtljive... U tom smislu i piše zaokružen omanji traktat »de principalitate substantiae«.⁶⁴ što god, naime, postoji, makar bilo i stvoreno, mora uživati kakvu-takvu samosvojnost, mora biti bar donekle upravljeno prema nekoj supstancijalnosti. Ovo bića dobivaju po bitku, kojim i jesu izdignuta nad ništavilo. Stoga je supstancijalna forma intimno i organski vezana uz bitak: »principium substantiae, quod est totum esse«⁶⁵ ..⁶⁶ Biti — ne znači drugo do li samosvojno biti, u sebi bivstvovati kao subjekt koji drugom ne služi kao predikat nego sam raspolaže svojim svojstvima.«⁶⁷ Na taj način pruža bitak biću njegovo jedinstvo, ne matematičko — u kvantiteti, nego ontološko u redu supstancijalnosti, ukoliko ga čini samosvojnim ...

Iz istoga, dakle, metafizičkog korijena, iz bitka, provire i spoznatljivost i samosvojnost u bićima. Starina je to s više ili manje jasnoće priznavala kad je tvrdila da je svako biće kao takvo istinito i jedno ... Možda u pogledu ovih dviju značajki sveti Albert i nije uspio dati nekih naročito originalnih opaski.⁶⁸ Ali nam se čini da je u jednom ili drugom

⁵⁸ ALBERT VELIKI, *De praedicabilibus* 2, L Opera omnia (B 1, 17 b).

⁵⁹ ALBERT VELIKI, *De praedicabilibus* 2, 7 (B 1, 36 ab).

⁶⁰ ALBERT VELIKI, *Metaphysica* I, 4, 9 (60, 24–27).

⁶¹ ALBERT VELIKI, *Metaphysica* VII, 1, 4 (320, 34–38) navodi da je svaka forma u stvorenjima »radius quidam et lumen Primae Formae, quae est Intellectus Divinus«.

⁶² ALBERT VELIKI, *Metaphysica* I, 4, 2 (48, 85–87).

⁶³ Značajnije tekstove prikupio je G. WIELAND, *Untersuchungen*. . . , str. 36–40.

ALBERT VELIKI, *Metaphysica* VII, 1, 1 (316, 5).

ALBERT VELIKI, *Metaphysica* VII, 1, 1 (316, 42–44).

⁶⁴ ALBERT VELIKI, *Metaphysica* VII, 1, 5 (322, 66–71).

⁶⁵ Usp. H. KÜHLE, *Die Lehre Alberts des Grossen von den Transzendent alien*, Regensburg 1930, Str. 136.

tekstu bio sretnije ruke kad se pozaba\io trećom značajkom svih bića uopće, njihovim *mnoštvom*. Grčka je, naime, filozofija običavala žigosati »mnoštvo« kao manjak, gotovo bismo rekli promašaj u stvarnosti. Bilo je filozofa koji su s Parmenidom pluralizam bića naprosto nijekali; drugi pak, među njima i Platon i Aristotel, izvodili su mnoštvo iz materije — koja je »prope nihilum«, na rubu ništavila. Imamo dojam da sveti Albert nije slijepo koračao za ovom poganskom predajom. Kao vjernik, on je znao da Objava priznaje i »mnoštvo« koje, iskonski, nije materijalnog porijekla niti je imalo nesavršeno. Mislimo ovdje na dogmu o Presvetom Trojstvu. Zato svetac kao da nastoji poći i nad Platona i nad Aristotela, otkrivajući u bitku izvor ne samo jedinstva — nego i mnoštva bića. Kad npr. govori o supstanciji u najstrožem smislu riječi, »quae proprie et principaliter et maxime substantia dicitur«, on u krilu njezina jedinstva upire prstom na složenost i mnoštvo: »substantia prima composita designata.«*« U načelu, dakle, ne mora mnoštvo baš uvijek značiti gubitak jedinstva, gubitak samosvojnosti. Mnoštvo ne mora aida značiti da je biće razdrto ih samo sebi otuđeno. Baš naprotiv: kroz mnoštvo se očituje bujnost i plodnost bitka, očituje se njegov polet da stvaralački druge obdari svojom puninom, da im se nesebično izruči. Bitak stoga nije u osnovi pustinjački raspoložen, nije sebično zauzlan u svoju osamu, nego iskonski razbija tamu i prazninu ništavila. Prema tome, korijen za mnoštvo bića treba tražiti u bitku, a ne u materiji; snagom bitka svako je biće u svom izvorištu relacijalno, tj. upravljeno prema drugom nesebično .. Dakako, sveti Albert nije svih ovih izvoda ovako izrično doumio: ali je pionirski nešto o njima slutio kad je nastojao da u pitanju mnoštva i jedinstva nadvisi jednostranost Platona i Aristotela. Sve do dana današnjeg ostale su ove svečeve slutnje mrtvi kapital i povijest već sedam stoljeća čeka da netko jednu takvu ontologiju napiše.

Zaključak

Sveti Albert, kao filozof, cijenio je sve mislioce prije sebe, ali se nije neopozivo vezao ni uz jednoga od njih, koliko god taj bio slavan ili u modi. »Samo čovjek koji Aristotela smatra bogom« — piše svetac — »može slijediti knjigu Metafizike kao da u njoj nema zabluda. Ali za nas« — nastavlja se dalje — »Aristotel je običan smrtnik, podložan zabludama, kao što smo to i mi sami.«« Ovom izjavom Albert je sebi osigurao slobodu u pogledu sveukupne filozofske tradicije; no, u istim mah, i nama je zajamčio pravo da slobodno postupamo s njegovim filozofumenima. Ni njegovi, naime, izvodi nisu u svemu dogotovljeni ni u svemu istiniti.

*s ALBERT VELIKI, *Metaphysica* VII, I, 2 (317, 71–73). Usp. G. WIELAND, *Untersuchungen*. . . , Str. 102–108; »Sein als Vermittlung von Einheit und Vielheit«.

" ALBERT VELIKI, *Physica* VIII, 1, 14 (B 3, 553): »Oui credit Aristotelem fuisse deum, ille debet credere quod numquam erravit. Si autem credit ipsum esse hominem, tunc procul dubio errare potuit sicut et nos.«

Kao »fundamentćdan ontolog«, ndje on ni išao za tim da razradi originalan filozofski sistem, nego je ostajao izvan svih sistema i nastojao se uzdići nad njih. Takva mu se nesistematićnost ponegdje osvećivala manjkom jasnoće i manjkom dosljednosti. U tom pogledu, sveti se Toma odijelio od svog učitelja i sistemski umovao. Mogao je stoga fundiranost bića u bitku iskazati daleko suvislije nego što je ćinio Albert; ali se ni on nije probio do savršene jasnoće... I sveti Toma, naime, terminološki oscilira kad opisuje odnos bitka i forme u bićima: poput svoga učitelja, i Akvinac u toj problematici olako isprepliće ontološke uvide s logikalnim izvodima, u ćemu ga ni najvjerniji pristaše ne mogu sa sigurnošću slijediti. Otud potekoše stoljetne raspre o distinkciji bitka i biti, kojih do danas još nitko nije potpuno izveo naćistac. Još se nije pojavio tomist koji bi sa svom jasnoćom iskazao kakvu objektivnu vrijednost ima termin »esse« — odnosno, što to znaći da nešto »jest« ... M. Heidegger utrošio je cijeli život izvikujući ovo fundamentalno pitanje; ali je u svom traganju »nach dem Sinn vom Sein« bio i ostao »posljednji Mohikanac« ... Nadošla je, naime, i na njega i na sve nas zajedno »abominatio desolationis«, bezutješna pustoš neopozitivizma, u kojoj sam govor o bitku ne može više biti lažan ni istinit, nego ostaje posve bespredmetan i zato besmislen ... Možda će jubilej svetog Alberta usred ove pustoši biti izazov da iznova razbudimo tematiku koja već sedam stoljećća čeka na svoj rasplet.

BIBLIOGRAFIJA

L Izvori

ALBERTUS MAGNUS: *Opera omnia*. Tomus XVI, P. I. — II: *Metaphysica* (ed. Geyer), Münster 1960—1964.

ALBERTUS MAGNUS: *Opera omnia* (ed. Borgnet), Paris 1890—1899:

De praedicabilibus (B 1).

Physica (B 3).

De causis et processu universitatis (B 10).

Summa theologiae (B 31—33).

CASSIODOR: *De artibus ac disciplinis liberalium litterarum*, PL 70, 1149—1220.

LIBER DE CAUSIS — ed. A. Pattin, *Tijdschrift voor Philosophie* 28 (1966) 134—203.

THOMAS DE AQUINO: *In Metaphysicam Aristotelis commentarla* (Cathala), Torino 1935.

THOMAS DE AQUINO: *Summa theologica*, Roma 1866.

2. Studije

L. DE RAEYMAEKER: *Albert le Grand, philosophe. Les lignes fondamentales de son système-métaphysique*, u *Revue Néoscholastique de Philosophie* 35 (1933) 5—36.

L. DUCHARME: »*Essetn chez saint Albert le Grand. Introduction à la métaphysique de ses premiers écrits*, u *Revue de V Université d'Ottawa* 27 (1957) 209—252.

L. B. GEIGER: *La vie — acte essentiel de l'âme, V esse — acte de V essence, d'après Albert-le-Grand*, Montréal—Paris 1962.

B. GEYER: *Albertus Magnus und die Entwicklung der scholastischen Metaphysik*, u *Miscellanea mediaevalia* II, Berlin 1963, 3—13.

- H. KÜHLE: *Die Lehre Alberts des Grossen von den Transzendentalien*, u *Philosophia perennis*, Regensburg 1930, 129-147.
- D. SIEDLER: *Intellektualismus und Voluntarismus bei Albert dem Grossen*, Beiträge zur *Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters*, Münster 1941.
- F. VAN STEENBERGHEN: *Albert le Grand avait-il une philosophie personnelle?*, u *Bulletin de l'Académie Royale de Belgique* 52 (1966) 15—30.
- G. WIELAND: *Untersuchungen zum Seinsbegriff im Metaphysikkommentar Alberts des Grossen*, Münster 1972.
- A. ZIMMERMANN: *Ontologie oder Metaphysik, Texte und Untersuchungen*, Leiden—Köln 1965.

«ONTOLOGIA FUNDAMENTALIS» ALBERTI MAGNI

Summarium

Quamvis Albertus Magnus philosophoumena propria metaphysica hinc inde absque ordine rigoroso disseminaverit — praecipue in commentario "Metaphysicae" Aristotelis necnon in commentario "Libri de Causis", tamen ipsius sententiae "fundamentalem" quandam ontologiam constituunt quae influxum haud parvum in Thomae Aquinatis **sjTithesim** metaphysicam exercuit. Praecipuum Alberti meritimi in **eo** videtur collocandum quod omnium Scholasticorum primus "esse" tamquam principium realisationis in quavis re creata expresse statuerit; ipsius tamen systematisatio vere rudimentaris Aquinatis completionem praecisam **summopere exposcebat**.